

I. Кога възниква понятието политическа култура, определение и същност на политическата култура.

Политическата култура възниква през 1956 г. като понятие, въведено от Гейбриъл Алмънд и по това време все още е много слабо известна, въпреки че самата тя е стара, колкото и политиката. Днес, обаче, политическата култура е известна на милиони хора по целия свят. Тя дава обяснение на това каква е политическата култура на електорати, цели нации, различни религии, отделни политици. Това понятие все още е доста объркано.

Абсолютно неправилно е понятието политическа култура да се използва в смисъла на културност. Защото не означава, че хората, които не употребяват нож и вилица, а клечки, когато се хранят или се хранят с ръце /както Аристотел и Платон/ не са културни. Напротив, това е тяхната култура.

Неправилно е и объркването на политическата култура с политическото обществено мнение. Мнението има различни причини и не може да бъде пряк израз на дълбоката същност на политическата култура.

По инерция от класическите определения за политическата култура се мисли като за ориентации към политиката, съставени от нагласите, мненията, очакванията, знанията и най-вече от политическите ценности на индивидите. Националните култури се схващат като изградени на тази основа. Така политическата култура се разбира като нещо предварително дадено, трайно и усвоено. Това е пасивно виждане за същността на политическата култура, според което политическото действие, политическият сблъсък или взаимодействие, постигането на положителен или отрицателен резултат чрез политически средства и изобщо цялата политика остава отделена от политическата култура.

Активното схващане за политическата култура търси основания за това как тя е част от самия политически процес, а не само негова предпоставка.

Ако ядрото на политиката е решението, то най-важното е да се обясни как се осъществяват политическите избори във всяка ситуация, водещи до решението. А избора в политиката е два вида: културен и рационален.

Красноречив пример за културния избор е да стоиш здраво стъпил върху принципите на вече отмираща политика, да търсиш мотиви, да убеждаваш другите, да агитираш, защото наистина вярваш, а не се ръководиш от някакъв интерес. Това е въпрос на културен избор. Именно това виждане издига политическата култура до активна сфера, част от самия политически процес.

Културният подход към политиката в своя класически вид представлява търсене на обяснения за политическите феномени на основата на заключения от нагласите, ценностите, вярванията на хората за политическите обекти. Този подход фиксира политическата култура като част от политическата теория окончателно в края на 50-те години. Основата на този процес е скъсването на културния анализ на политиката с традиционното схващане, че доколкото политическата култура съществува, тя е нищо повече от външно въздействие на културни фактори /ценности, нагласи и др./ върху политическото поведение. Вместо това започва сериозно да се защитава тезата, че наред със социалната култура /която естествено оказва въздействие върху политиката/ съществува и същинска политическа култура със свое съдържание и логика, която определя в най-голяма степен политическото поведение. Социалната култура са нагласите, ценностите, чувствата и вярванията на хората, като конкретна общност - нация, етнос и пр. Тя е тази, която определя най-общо кое е добро и кое зло като цел на политическото действие. Политическата култура, обаче е тази, която мотивира участниците, когато защитават или отхвърлят определени форми на социалната култура. Тя върши това като пряко осигурява предпочитания към структурата на властта и други условия, които подкрепят колективните начини на живот.

Терминът политическа култура има три значения, едното от които е самото явление, което може да се открие в действителността като дадени ценности и нагласи на населението. То означава и методологически подход за обяснение на политиката чрез културни явления. Разбира се, наред с другото, политическата култура е една от основните политически теории.

В качеството си на действително явление политическата култура отдавна е добила широка гражданственост извън пределите на науката. В тази област, обаче съществуват големи недоразумения поради прибързаното формулиране на съдържанието на понятието. С него обикновено се означава някакъв еталон, утвърден

от съвременната демократична идеология. Често в такъв случай се твърди, че дадено население, група или отделна личност "нямат" или "нямат достатъчно" политическа култура, като в тази квалификация се влага смисъла на недостатъчно културен или цивилизован човек, група или население. Тази употреба на понятието политическа култура е много сериозна грешка, но за съжаление дори днес тя се допуска доста често.

За културата, било то социална или политическа, няма мерки и теглилки. В този смисъл е абсурдно твърдението, че даден човек или група хора нямат /или нямат достатъчно/ култура. По същество културата е начин на действие, специфичен за субекта, а липсата означава, че той никога не действа. Като действително явление политическата култура винаги е налице. Обикновено тя характеризира някого и означава качество на реален субект. Всеки индивид притежава своя политическа култура.

Още ранните изследвания, посветени на културните явления върху политическите процеси разкриват културата като независима променлива, т.е. тя е фактор с определяща политиката роля. Тя въздейства върху това как хората се отнасят към своите цели, определя обхвата от възможни алтернативи на действието. Също така културните предпоставки са основната част от информацията, необходима за процеса на рационално вземане на решение. Например политиците трябва непрекъснато да оценяват влиянието на своите решения върху различните прослойки на обществото /елита, широките маси/, което вършат на фона на собствените си културни принципи. Културата също така е основен фактор за формиране на индивидуалните цели, както и в процеса на контрол на индивидуалното поведение. А достигането до доказателството, че политическата култура е независима променлива означава, че тя може да се разглежда каузално, т.е. като причина за поведение. Политическата дейност на всеки допринася за подкрепата или отхвърлянето в даден исторически период на определени начини на живот, съвкупността от които съставлява социалната култура.

Политическата култура се ражда с човешката цивилизация и политиката като неразделна нейна част. Тъй като през последния половин век започва оформянето на самостоятелна наука за политиката, едва тогава тръгва и самостоятелната парадигма за политическата култура като нейна част. Безпрецедентният съвременен скок в еманципацията на политическата наука определя все по-ясно истинското място на политическата култура като един от нейните основни стълбове. Твърде дълго обаче проблемите от културен характер в политиката са разглеждани не като същност, а като външна среда на политическите процеси.

II. Теориите за политическата култура от 1956 г. до наши дни.

1. Схващане на политическата култура като парадигма.

Съществуват основания да се твърди, че теорията на политическата култура вече е достигнала развитие, което позволява да се определи тази цялостна област като парадигма. При това тя се очертава като основна парадигма на изграждащата се политическа наука.

Понятието "парадигма" е въведено от Томас Кун през 1962 г. и означава "универсално приети научни достижения, които за известно време предлагат модел на проблемите и решенията за общността от практикуващи /учени/". Следователно парадигмата не е теория, а синтез от еднородни теории, превърнал се в обяснение в рамките на дадена наука. Политическата наука едва сега започва да формира своите собствени парадигми. Тя все още е близо до ранния етап от своето развитие или по-точно тъкмо започва да го напуска.

Най-добрите отговори на въпроса "Има ли или няма парадигма политическа култура в рамките на политическата наука?" дават Гейбриъл Алмънд и Сидни Верба /1963 г./, Лушън Пай и Сидни Верба /1965 г./, Дейниъл Елазар /1971 г./, Роналд Ингълхарт /1977-1998 г./ и Аарон Уилдавски /1987-1990 г./.

Те не само дават отговор на този въпрос, но и се допълват при изграждането на единно понятие за политическа култура, очертават двата възможни културологични подхода към политиката - интерпретизма и бихейвиоризма, а последователността им позволява да се очертае тенденция на развитие на теорията към статус на функционална парадигма.

2. Големия принос за развитието на теорията за политическата култура до статуса ѝ на функционална парадигма

а/. Гейбриъл Алмънд и Сидни Верба и техния принос /1963 г./

Приносът на Алмънд и Верба към развитието на парадигмата политическа култура е ненадминат до този момент. Те създадоха цяла нова теория, която успешно се прилага като метод и е цялостна основа на съвременната парадигма политическа култура.

Следвайки дедуктивната логика, трудът на Алмънд и Верба се превръща в основа на единия от двата подхода на културен анализ на политиката, възникнали от самото начало на парадигмата на политическата култура, а именно дедуктивния подход. Две години по-късно се появява образецът на индуктивния подход, описан в "Политическа култура и политическо развитие" на Алмънд и Верба /1965 г./.

Дедуктивният подход изхожда от разбирането на политическата култура като за интегрална част от политическия процес, а индуктивният подход тръгва от наблюдението на поведения, градящи се от чисто културни и политико-културни фактори и разглежда политическата култура като културни влияния върху политическото поведение.

Това, с което се занимават Пай и Верба е:

* Да фиксират в науката понятието политическа култура, изказано от Алмънд /1956 г./;

* Да доизградят новото понятие до система, годна за приложение в практическото изследване;

* Да адаптират идеите на Вебер за идеалните типове и на тази основа да изградят типология на политическата култура;

* Да определят националната политическа култура като синтез на такива типове, а не на усреднен вариант на съществуващите индивидуални политически нагласи;

* Да операционализират така получената концепция съгласно изискванията на количествения социален анализ;

* Да сведат типове до стандартизирано интервю върху национално представителни извадки чрез операционализация;

* Да изкажат заключения за състоянието на демократичната стабилност в сравнение от тях нации, съобразявайки се с откритото от тях правило за необходимост от съответствие между доминиращия културен тип и съществуващата политическа система на дадена нация.

Алмънд и Верба определят политическата култура като система от познавателни, афективни и ценностни ориентации към политическата система като цяло, към нейния вход, нейния изход и към собственото място в политиката. Това е специфична група от знания, чувства и ценности, отнасящи се до и по повод на политическата система, предхождащата я система от публични изисквания, предявени към нея и произтичащите от нейното функциониране норми, разпоредби и закони, както и до всичко свързано със самооценката за ролята на субекта в политическия процес.

Исходната теория, върху която Алмън и Верба строят своето понятие, е социологическата макротеория на Толкът Парсънс и Едуард Шилдс за ориентациите като елемент на дейностните системи. Изборът на социологическа рамка е много сполучлив, тъй като се отнася изобщо до социалните дейности, една част от които са политическите и няма допуснато противоречие между социологическата основа и изгражданата политическа теория. Социологическата основа създава възможност за обхващане на всички основи, пасивни елементи на културната мотивация и довежда до системно определение на политическата култура. В него намират място знанията, чувствата, ценностите, а с тях и съответстващите им функционални страни - очакванията, вярванията и нагласите.

Типологията на политическите култури е следващата изключителна идея на Алмънд и Верба. Именно тази идея превръща политическата култура действително в култура, а не в нещо друго. Всяка социална култура, включително и националната политическа култура не е каквато и да било сума от индивидуални ориентации - ценности, знания, чувства. Няма формула, по която може да се постигне съвкупна информация на социално равнище на основата на индивидуални ориентации, защото в културата не са

представени уникалните черти на индивидите. Освен това използването на типология прави резултатно изследването на националните политически култури.

Самите типове са резултат от придобиването на стойности "наличие" или "отсъствие" на ориентации към политическата система, нейния вход, изход и към собственото място в политиката. Образува се матрица, в която три от всички възможни логически комбинации са основата на трите типа политическа култура: патриархална, поданическа и участническа.

Патриархалният тип политическа култура е този, при който знанията, чувствата и ценностните ориентации към всеки елемент на политиката са много слаби, почти нищожни. На практика това означава съвсем смътна представа за политиката изобщо.

Поданическата култура очертава тип, при който ориентацията към системата и изходните обекти - закони, разпоредби, заповеди и пр. е силна, а тази, отнасяща се до входните обекти - натиска върху правителството да върши определени неща и оценките на собственото място в политиката е много слаба. Този тип очаква да бъде ръководен като обект, но не може и не желае да бъде субект в политическия живот.

В Участническата култура всички политически ориентации са силни, с логичните последици от това като добри знания за политиката, за това как и какво да се изисква от нея, какви са разпоредбите, колко важна е ролята на "Аз"-а в тези въпроси.

Алмънд и Верба разглеждат типовете политическа култура като смесени култури, т.е. като смесица между чертите на тези типове. Например, реална политическа култура е патриархално-поданическата или поданическо-участническата култура и т.н. И наистина неточно би било да се твърди, че реалността се състои просто от идеални типове, толкова избистрени, че единият от тях няма изобщо никакви политически ориентации, другият, напротив, изявява цялата гама от политически ориентации в своите взаимодействия, а един междинен трети тип само обслужва политическата система, при това активно, но няма никакъв афинитет към участие в нея. Това, което изгражда една конкретна национална политическа култура в крайна сметка, са именно тези реални типове - нейният облик е в наличието или отсъствието на някои от тях, пропорциите, в които те се проявяват, начините им на изява в политическата практика. Националната политическа култура не е някакво конкретно съотношение на трите идеални типа, а система от реалните култури, съставени от идеалните черти. В едни национални

култури ще са налице дадени реални култури, в други сходни или различни, а идеалните типове са материал за изграждането им при всеки един национален случай.

Съответствието между политическа култура и системата в едно общество е друга важна находка на Алмънд и Верба. Политическите култури могат да бъдат, или да не бъдат съвместими със структурата на политическата система. Патриархалната, поданическата и участническата култура ще са най-съвместими съответно с традиционната политическа култура, централизираната авторитарна структура и демократичната политическа структура.

Несъответствието между култура и структура води до сериозна политическа нестабилност дори в случаите, когато културата е достатъчно демократична, т.е. "участническа". И тъй като политическата система се променя, Алмънд и Верба допускат, че културата и структурата често ще са в състояние на несъвместимост. Съвместимостта и несъвместимостта според тях водят до различни стойности - положителна, отрицателна или неутрална, на "предаността", "равнодушието" или "отчуждението" при ориентациите към политическите обекти.

Гражданската култура е смесена, в която преобладават участническите елементи. Тя е най-силната подкрепа за демократичната стабилност и задължително е "участническа", като индивидите са насочени положително не само към входа, но и към всички останали елементи на политическата система. Още по-важното е, че при гражданската култура участническите политически ориентации се комбинират с поданическите, а не ги изместват. Индивидите стават участници в тези процеси, но не се отказват от лоялностите си на поданици спрямо управляващото тяло. Между участническите, поданическите и патриархалните елементи в смесената гражданска култура съществува "съгласуване".

б/. Алмънд и Коулман, Пай и Верба и техният принос /1960, 1965 г./

Както бе споменато по-горе, две противоположни традиции в подхода към политическата култура се появяват още в самото начало след въвеждане на понятието политическа култура от Алмънд през 1956 г. Алмънд и Коулман през 1960 г. в "Политиката на развиващите се области" и Пай и Верба през 1965 г. в "Политическа култура и политическо развитие" развиват алтернативния подход към политическата култура. За техните писания е характерен интерпретизмът спрямо наблюдаваната

действителност. Това направление разширява употребата на понятието политическа култура, като фокусира върху проблемите на политическата промяна.

В класическото си изследване на модерността Алмънд и Коулман /1960 г./ комбинират понятията за изоставане на културата и за културното въздействие на модернизацията в разбирането си за "културна дифузия". "Традиционното" и "модерното" се интерпретират като компоненти на политическата култура. Традиционните компоненти са "дифузни, афективни, конкретни и могат да бъдат приписвани", а модерните са "специфични и инструментални". Сравнителният пример, който авторите дават е на основата на степента, в която традиционното и модерното са премесени - във Великобритания има "хомогенна политическа култура, по съдържанието си светска и едновременно с това традиционна, докато във Франция има поляризация на политическата култура - с някои елементи на религиозно манифестиране на традиционността, разчитащи на рационалността".

"Политическа култура и политическо развитие" на Пай и Верба от 1965г. излиза след "Гражданската култура" на Алмънд и Верба /1963 г./ и представлява сборник от 12 отделни завършени анализа на конкретни национални политически култури, всеки един с отделен автор. Компанията автори от 1965 г. е имала възможност да вземе под внимание теорията и метода на политическата култура във вида им, представен в "Гражданската култура". Желанието на събраните от Пай и Верба изследователи да предложат нещо радикално различно като подход, стигащо до конфронтация с "Гражданската култура" е явно.

На нито едно място авторите на отделните изследвания не определят обстойно политическата култура, с изключение на няколко щрихи в статията на Верба. Схващането му за политическата култура включва:

* Екзистенциални вярвания;

* Общите ценности, които поставят цели пред поведението;

* Нормите, които регулират средствата, използвани за постигане на тези цели;

* Съпътстващите емоционални обвързаности.

Политическата култура тук не се отнася до единна класификационна схема /съдържаща например типовете политическа култура/, а до метода за анализ на дадена социална група и нейните основни вярвания. Целта е създаването на политико-културен модел на тези вярвания и техните взаимодействия, определящи отлика на националната политическа култура. Този модел може да се определи като комплексна структура от логично свързани вярвания, споделени от широкото мнозинство в групата относно какво мотивира хората, как е организирана групата, кой следва да получи какво, кога и как, какви роли се разрешават и как най-общо следва да бъде организирана групата.

Много политически промени са настъпили в изследваните страни от 1965 г. насам, но съответствието на всяка отделна глава от "Политическа култура и политическо развитие" на Пай и Верба, с написаното в нея не намалява със времето и все още служат като методически ръководства за провеждането на съвременни дълбочинни политико-културни проучвания. Обобщено, авторите третират няколко наистина основни измерения на вярванията, като вярванията за предполагаемите качества на индивида, за връзката на индивида с групата, за структурата на групата / йерархичният ѝ аспект / или за правата и задълженията, свързани с различните социални позиции. Това са фундаментални вярвания относно човека, йерархията и ролите, които имат естествен логичен приоритет.

Макар и в период на формиране, парадигмата политическа култура още по това време ясно показва, че придава на идеите същото по важност място, както и действителността. Слабостта на бихейвиористкия подход на Алмънд и Верба, която интерпретизма компенсират, произтича от факта, че културните променливи не се поддават на прецизни дефиниции, което поставя под въпрос сериозната формализация, на която почива бихейвиористкия метод.

Предложеният през 1965 г. подход успява да интерпретира по-сполучливо социологическия и сравнителния метод, отколкото ранния опит на Алмънд и Верба. Така парадигмата политическа култура успява да пренасочи центъра на анализа от абстрактния индивид или група към социалните идеи, чрез които индивидите изграждат своя социален и политически опит.

в/. Дейниъл Елазар и неговия принос /1971 г./

Особено важен е приносът на Елазар, чието изследване /1971 г./ е силно подробен и обновен вариант на методологията за изследване от типа на "Гражданската култура" на Алмънд и Верба. В него могат да се открият и идеи на авторите от кръга около Пай и Верба.

Основният въпрос в изследването на Елазар е "какво е въздействието на политическата култура върху политиката и публичните политики в различните щати във федералната структура на САЩ?" Този въпрос го кара да се откаже от акцента върху националното равнище на културата и да се заеме с анализа на политическата култура на субнационално ниво.

Основният труд на Елазар "Американският федерализъм - поглед откъм отделните щати" съдържа цялостен метод за анализ на отношенията между частите, от които се състои националната политическа култура. Изходната му идея е, че националната политика, също като културната притежава обособени центрове по социални групи или територии, като например центрите на местната власт или администрациите на отделните щати във федералната структура на САЩ. Щатските и местните ръководства са ограничени в действията си, както от местните конституции и различни закони, така и от нагласите, вярванията и очакванията на гражданите относно какво трябва да правят политическите ръководства, кой може да участва, какви правила следва да управляват политическата игра. Тези нагласи, вярвания и очаквания спрямо ролята и функциите на правителството Елазар нарича политическа култура. Понятието му, обаче разглежда по-скоро местните власти, отколкото националното равнище на власт, както и отличаващите групата нагласи и вярвания, а не тези, с които се характеризира евентуално цялата нация. Така разбрани някои култури могат да поставят доста сериозни ограничения пред субнационалните политически ръководства, докато от други може да се очаква значително повече свобода.

След тези предпоставки Елазар въвежда пряко, без посредничеството на каквато и да е социална теория, три идеални типа политическа култура, именно "индивидуализъм", "морализъм" и "традиционализъм", които остро се разграничават помежду си по начина, по който разглеждат предназначението на политическото ръководство и ролята на обикновения средностатистически гражданин.

Нещо повече, типовете обхващат нагласи, вярвания и очаквания не спрямо политическата система и нейния вход и изход, а спрямо функционирането на политическата власт. Тези типове са активни, т.е. те са типове на участието. Всяка от тези култури представлява тип отношение към политическото действие, включително и собственото участие, което не се поставя под въпрос.

Диапазонът от отношения, в който трите типа се отличават, обхваща такива разбирания като каква следва да е централната роля на ръководството, т.е. кое осигурява легитимността на политическата власт, кой е най-подходящият размер на бюрокрацията като численост, как трябва да се наемат хора на политически длъжности, каква следва да бъде личната намеса в политическите процеси и пр.

Индивидуалистичната култура вярва, че правителството съществува преди всичко да разпределя облагите сред поддръжниците си и да регулира икономическия пазар, така че всеки свободно да може да преследва собствения си интерес. Към това се добавя и вярването, че политиката съществува преди всичко, за да помага на политиците да имат сносен живот и да преследват своята кариера. Това е едно цинично отношение, чиято основа е оценяването на всеки и всички като заинтересовани страни - политиците получават облаги за сполучливите си ходове, поддръжниците реализират интереси чрез подкрепата си за политиците, а нищо не печелещите трябва да се примирят със съдбата си до следващия момент, когато могат да осъществят по-добър избор. Политиката не е само средство, задоволяващо егоизма, но е и социален регулатор. По тази причина правителството трябва да охранява спазването на правилата на конкуренцията, но не му се дава правото да престъпи тази граница като изяви някакъв особен интерес, с оглед постигането на някакви социални цели. Политиката остава функция на субективните интереси. Индивидуалистичната култура одобрява широката бюрокрация, но прави това с прагматичния мотив, че ще има повече възможности да се намерят служби и услуги за широкия кръг поддръжници на конкретното ръководство. Индивидуалистите вярват, че наемането на политически длъжности трябва да следва патронажния принцип - пост срещу лоялност и подкрепа и не виждат кой знае какво участие на отделния непрофесионален политик в политическия процес, освен гласуването за кандидати сред професионалните политици.

Моралистичната култура до голяма степен обратно на индивидуалистиката, вярва че правителството съществува, за да постига морални цели, които са публичен интерес. Тази култура дава на правителството по-широка роля, разрешавайки му да инициира нови програми дори, когато няма актуален публичен интерес към тях, стига тези програми да са оправдани от гледна точка на този интерес изобщо. Моралистичната култура поставя голямо ударение на участието на гражданите в политиката. Тази култура очаква от политиците да следват някои високи стандарти на морално

поведение, нещо, което не е характерно за индивидуалистите. Морализмът подкрепя многочислената бюрокрация според Елазар, но с мотив, че по този начин повече малцинства от най-различен вид ще имат възможност да се изявят в процеса, споделяйки политическата власт с други малцинства. За разлика от индивидуалистичната култура, морализмът остро се противопоставя на патронажната система на заемане на политическите постове и вместо нея поддържа системата на заслугите и качествата на кандидатите като средство за подбор.

Традиционната култура изхожда от синкретичното си разбиране за обществото, отъждествявайки го с "ред". Според този тип политическа култура, правителството съществува, за да опазва обществения порядък. Той разрешава на ръководството да инициира нови програми, ако това е оправдано като интерес на управляващия елит. Също така традиционната култура ограничава политическото участие до рамките на "подходящия" елит, осигуряващ "реда". Политическите партии са по-малко важни, отколкото семейните или обществените връзки. Бюрокрацията се разглежда като отрицателна и силно обезличаваща ръководството. Традиционната култура отхвърля системата на наемане на политическите постове на основание качествата на индивида и дава правото на избор на назначенията изцяло в ръцете на ръководството.

Елазар, както и Алмънд и Верба, счита, че реалните култури са смесени на основата на "идеални" черти от въведените типове. Например, реални култури са моралистично-индивидуалистичната, индивидуалистично-традиционната и т.н. Елазар обаче твърди, че е много важно коя от съставките е на "първо място" в рамките на реалната култура. Той счита, че този тип политическа култура, който е на първо място има водеща роля. По този начин две съчетания с еднакви елементи, но в обратен ред ще се определят като различни култури - например, индивидуалистично-моралистичната ще е различна от моралистично-индивидуалистката. В първата водеща роля има индивидуализма, а във втората - морализма.

Елазар проследява своите три типа политическа култура в историческо развитие и по този начин той не загърбва историческата конкретика.

Изследването на Елазар днес вече е история, но подходът му продължава съществуването си в нови форми. Този подход не само реабилитира някои непълноценни страни в предположенията на Алмънд и Верба, но и трасира пътя за развитие на понятието и метода политическа култура в по-късно време. Теорията на Елазар се оказва по особен начин свързващо звено между основополагащото минало и експериментите в областта на културните изследвания на политиката днес.

г/. Роналд Ингълхарт и неговия принос /1977-1998 г./

Роналд Ингълхарт е родоначалник на т.нар. евробарометри - изследвания на общественото мнение, чиито данни са пригодени за по-дълъг културен анализ. За тази цел той формулира своя собствена теоретична база, обхваната в един от основните му трудове "Тихата революция" /1977г ./ . Това е един подчертано исторически поглед върху политическата култура. С тези си характеристики подходът на Ингълхарт допринася за по-нататъшното развитие на теорията на политическата култура.

Работата му е здраво обвита в емпирично изследване на огромна база данни, събрани от много страни за много продължителен период от време. Изходната точка в "Тихата революция" е формулирана така: "Ценностите на западната публика са се пренесли от прекомерно подчертаване на материалното благополучие и физическата сигурност към по-силното ударение върху качеството на живот. Причините и изводите от това пренасяне са сложни, но основният принцип е следният: хората проявяват склонност да са загрижени за непосредствените нужди или заплахи, отколкото за неща, които изглеждат отдалечени и незаплашителни... Голяма част от западното население е отгледано в условията на изключителна икономическа сигурност. Затова икономическата и физическата сигурност продължават да бъдат ценени положително, но относителното им предимство е по-ниско, отколкото в миналото."

Една голяма част от хората са "материалисти", непризнаващи културната изтънченост на естетиката, приятелската жертвоготовност и пр. Друга, нетолкова голяма част са "културни " хора, които са в състояние да жертват материалната си сигурност в известни рамки, за да постигнат самоосъществяване в сферата на духа. Това са "постматериалистите". Естествено за целта е необходима основата на обща задоволеност и сигурност. Постматериалистката култура произлиза от обективно икономическо положение и демократична организация на обществото.

Демокрацията се гради върху желанието за участие в политическия живот от страна на широки кръгове на нацията. Хора с постматериалистски ценности едва ли ще се интересуват толкова от политика, колкото тези с незадоволени материални интереси.

Постматериалистките ценности се мерят чрез въпроси, карещи респондентите да подредят ценностите за нацията по степен на важност, групирани в 4 подмножества. Те са: 1.) поддържане на реда в нацията; 2.) даване повече влияние на хората върху решенията на правителството; 3./ Борба с нарастващите цени; 4/. Защита на свободата на словото. Резултатите наистина потвърждават това групиране, като най-честите съчетания са първата и третата, втората и четвъртата от тези цели. Така Ингълхарт установява ценностна промяна в западните общества, особено сред младите и определя сериозни промени в политическото поведение и поддръжката за политическите партии. Основните разкрития, които той прави чрез индуктивния си подход са, че намаляват класовите основи за избор на политическа партия, появяват се нови политически движения, като феминизма и се появява нова проблематика в политиката, а именно стила на живота и консумацията. Цялостният анализ изтъква на най-предна позиция самореализацията като ценност над ценностите, а рационалният избор е насочен преди всичко към материалната основа на себеосъществяването.

Променливата нация, както открива Ингълхарт е много стабилна характеристика. Тя произвежда широка и последователна вариация в равнищата на участие. Обяснението на Ингълхарт е, че някои общества могат да имат различни културни отправни точки за нормалната реакция спрямо въпроса колко добре се чувства човек. Той прави опит да операционализира тази постановка и да я използва като инструмент в изследванията си.

Според Ингълхарт литературата върху политическата култура защитава тезата, че установяването на демократичната политическа система изисква появата на определени поддържащи навици и нагласи сред широките обществени слоеве. Сред най-основните такива нагласи е чувството за междуличностното доверие. Само то обаче не е достатъчно за поддържане на масовата демократизация. Демократичните институции се оказват неизбежна необходимост, когато условията са влошени и трябва да се полагат извънредни усилия да се удържи демокрацията. В такива случаи са нужни чувства, че демокрацията е изначално благо, а най-добрият индикатор за това е удовлетворението от живота като цяло. Дълги периоди на разочарования повдигат нагласи за неудовлетвореност. Тези ориентации могат да бъдат прехвърляни от поколение на поколение чрез социализацията на непълнолетието. Изследванията на достатъчно много нации установяват емпирична корелация между БНП на глава от населението и степента на удовлетвореност от живота като цяло. Това изследване стига до общоизвестния извод, че по-богатите нации проявяват тенденция към по-високи степени на удовлетвореност от живота, отколкото бедните.

Политическата удовлетвореност в сравнение с удовлетвореността от живота като цяло, е фактор с много по-изявени колебания в отговор на актуални икономически обстоятелства и политически събития.

На практика Ингълхарт приравнява културното изследване на политиката с панелно количествено социологическо проучване. Неговият подход се различава от този на Алмънд и Верба по следните причини:

- * Разчита се на огромна база данни в продължение на десетилетия, които индуктивно ще опишат тенденциите в културната промяна;
- * Изхожда се от разбиране за политическата култура, което на практика е почти напълно изравнено със социално-културните влияния върху политическото поведение;
- * Въведената и използвана типология се отнася до политическата култура повърхностно, а в дълбочина представлява скала за измерване само на степента на културна промяна, т.е. тя е повече социологически измервателен инструмент;
- * Изводите се отнасят не до състояние на политическата система, а до състояние на общите социално-културни нагласи в обществото;
- * Културният анализ почива върху икономически и социални предпоставки.

Във всички тези отношения подходът на Алмънд и Верба е противоположен. Концепцията на Ингълхарт е преди всичко основа за динамичен поглед върху културните процеси, какъвто авторите преди него не притежават.

д/. Аарон Уилдавски и неговия принос /1978-1990 г./

Аарон Уилдавски е една от най-универсалните фигури в съвременната американска обществена наука. Известен като учен в областта на политическата наука, той е бил социолог, икономист, занимавал се е задълбочено с антропология и история и е бил президент на Американската политическа асоциация в края на 80-те години. По-голяма част от времето е професор в калифорнийския университет "Бъркли", където полага основите на културната теория, пряко свързана с развитието на парадигмата политическа култура.

Уилдавски формулира същността на своите културни разработки в областта на политическата наука така: "Всички ние от областта на социалните науки търсим основополагащия камък - най-основните ценности и фактически предпоставки, които сме в състояние да видим зад специфичните политически предпочитания;... този фундамент са социалните връзки, структурирани от политическите култури."

Във виждането на Уилдавски предпочитанията играят важна роля при формирането на политическото поведение. От своя страна те имат социален характер - съдържанието на политическите предпочитания е социално формирано. Уилдавски набляга не толкова на факта, че част от това социално съдържание е постъпило чрез социализацията в субективното съзнание, а на това, че взаимодействащите субекти постигат съвместни значения за обкръжаващата ги действителност, които възприемат като основа на своите дейности. Тези разсъждения полагат основите на виждане за културата, което е в разрез с нейния образ на даденост с индивидуална същност. Обратно, тук става дума за постигане на предпочитанията в колективни рамки.

Според Уилдавски модерната епоха я отличава кризата на рационализма и отчуждението. Знанието и мисленето робуват на техническото знание и не мислещи същества, както и на произвола на всяка техническа апаратура. Така ставаме неспособни да мислим за нещата, които можем да направим. В днешната модерна епоха се отличават четири типа политическа култура, според начина на живот:

* Индивидуализъм;

* Егалитаризъм;

* Йерархизъм;

* Фатализъм,

от които най-широко у нас са застъпени индивидуализма и фатализма. Като причина може да се изтъкне дългата икономическа криза и niskият жизнен стандарт на хората. Това кара една част от тях да са индивидуалисти, да защитават и преследват първо своите интереси, а другата част – фаталистите са такива, защото вече не вярват, че нещата биха могли да се оправят.

Независимо от съществуващата ниша в теорията за политическата култура вижданията на Уилдавски са не само относително нови, но и много по-рядко застъпвани сред изследователите на политическата култура до момента. Въпреки този факт те се посрещат с подчертан интерес.

III. Заключение

Политическите явления винаги са се радвали на особено внимание. В това отношение от древността до неотдавна се изявяват философите и историците, а след Ренесанса към тях се присъединяват отделни юристи и икономисти. Монополното положение на този тип мислители води до натоварване на политиката с екстремното значение на област, определяща изобщо социалното добро, справедливостта, благосъстоянието, свободата, дори изпълнението на божествените идеи на Земята. Векове наред политическите процеси се разглеждат синкретично обвързани с множество социални, икономически, психологически, социално-психологически явления. По този начин в общия поток присъстват и философските размисли за културно-ценностните аспекти на политиката. В този дифузен вид те съпътстват неизменно политическата философия откакто се говори и пише за политика.

Политическата наука обаче се развива. Сравнително малкото теоретично предимство, застляно за пръв път от малцина мислители като Макиавели и Монтескьо с чисто политически идеи, без да са примесени с нещо друго, сега започва бързо да се разширява. Натрупването на безпрецедентен брой данни чрез анкети, интервюта и пр., специално създадени, за да бъдат "политически", както и появата на база от обяснение

на средно равнище, пряко адресиращи политическите явления, са основа на съвременната чиста политическа наука. Поне три са основните причини за излизането на политическата наука от тази летаргия. Първо, сериозното откъсване напред в развитието на икономическата наука, психологията и информационната теория са много сериозен фактор, внушаващ по аналогия отделни теоретични идеи в политическите анализи. Второ, през първата половина на XX век радикално се променя световната политика - появяват се ядреното оръжие, масовите комуникации, а след края на колониализма - голям брой нови държави. Трето, с навлизането на информационните технологии нараства стремглаво базата данни, свързани с политиката.

Причината за сегашното състояние на политическата наука е младенческата ѝ възраст. Може да изглежда странно, но процесът на формиране на политическата наука не е приключил, а по-скоро едва е започнал. За политиката се пише и говори откакто тя съществува, но доскоро учените, вършещи това, са били повече друго и чак тогава политически учени. Едва напоследък се формира научната общност, занимаваща се пряко с политиката, както и наука, възприемаща я като свой централен обект. Няма нищо чудно, че в това начално състояние инерцията от далечното и близко минало продължава да е силна. Съвременността черпи идеи за обяснението на политиката чрез интереси от икономисти, юристи и някои философи, а за обяснението чрез ценности и чувства - от социолози, психолози и някои антрополози.

Класическата теория на политическата култура, както всяка развиваща се парадигма, ни подава както положителни находки, така и опасни методологични капани. Това е първото, което следва да се знае при всяко ново приложение на метода. Второто, което трябва да се знае е при обяснението на какви политически явления подходът работи действително добре.

Сред най-успешните типологии на политическата култура, доказали стойността на аналитичните си приложения, се нареждат типологията на Елазар - "индивидуализъм", "морализъм" и "традиционализъм", типологията на Ингълхарт - "материализъм" и "постматериализъм" и типологията на Уилдавски - "йерархизъм", "егалитаризъм", "индивидуализъм" и "фатализъм".

Нормално е всяка парадигма да крие вътрешноприсъщи методологически особености. Създадена повече или по-малко като алтернатива на "теорията за рационалния политически избор", доминирал политическия анализ до 60-те години, теорията за политическата култура преодолява по-голямата част от методологическите пасиви на заварената парадигма.

Същевременно теорията и метода на политическата култура създават собствено поле от проблеми. Повече от 30 години не стихват дебатите по повод на методологическите трудности на тази парадигма. Надали някоя друга рамка в политологията е предизвикала по-оживени спорове. За всеобща радост обаче, дебатите досега постигат конструктивен ефект - правят от теорията на политическата култура една бързо развиваща се, все по-обхватна и доста гъвкава система от концепции, инструментариуми и аргументи.